

LA MEMÒRIA DE LA TERRA

La memòria de la Terra està pastada de saba i de fang. De matèria orgànica en descomposició. De pols i de roca, de carbó fòssil i de diamants en brut. Perdura llargament perquè està feta del mateix material que forma les muntanyes.

Viatja per l'interior de les venes, per l'interior de les branques. Aflora en els borrons de les plantes i en el cor dels humans. I allà se solidifica, convertida en rancúnia, o potser en resignació.

La memòria de la meva terra està pastada amb sang. Sang dels que moriren en les muntanyes de Pàndols, en els afraus de la serra de Cavalls, en els camins tortuosos que menen enlloc, en les tòrrides trinxeres inhòspites, en la set dels pous secs i de les torrenteres eixutes.

Crits, renecs, udols. Com pot manifestar el seu terrible dolor un home, potser un noi, que s'acara a la mort? Són veus que encara ressonen en la pau dels sembrats, en la placidesa de les vinyes, al fons dels bocois de vi dels vencedors, i també dels vençuts. Veus encastades a la soca de la vella olivera, de l'alzina retorta, del pi esponerós. Veus que ressonaven les llargues nits d'hivern de la postguerra, dins dels fumerals ennegrits per l'estalzi, dins de les estances sense llum, mentre ens menjàvem el pa negre de racionament, la trista minestra dels supervivents. Quins udols sense resposta, aquelles veus!

18 de juliol de 1936

Se sent el cant del gall, que anuncia el dia. Altres cants de gall ressonen en l'aire plàcid del matí. El sol apunta per sobre de la serra de Cavalls tintant el cel d'un blau esclatant i il·luminant amb els seus raigs el vell campanar, de campanes silenciades. Els pardals es desperten els uns als altres, xerrotejant entre les branques dels xops, a la riba de la bassa d'aigües verdes i fosques, refugi de gripaus i culleretes. A poc a poc els portals s'obren i bèsties i homes inicien la lenta marxa diària cap als conreus. Res no presagia que aquest no serà un dissabte de juliol com qualsevol altre. Lluny, molt lluny, algú ha iniciat la partida. Amb totes les cartes marcades.

La Carme es gira de l'altra banda, mirant de tornar-se a adormir. Vol recuperar el somni, sigui el que sigui, perquè està segura que ha estat molt plaent. Sempre té somnis plaents, la Carme, fins i tot quan està desperta. Però ara no es pot adormir. Un pensament torbador se li ha ficat, insidiosament, al cap: és una veu burleta, una veu que no sembla casar amb cap cara coneguda. Diu: Mira-te-la, la pubilla. Prova d'apartar-la del seu pensament, però hi torna a voleiar, cop i recop, com una mosca vironera.

—Mira-te-la, la pubilla!

Ara, donant suport a les paraules, apareix una cara d'ulls foscos i murrís i cabell esvalotat:

—Mira-te-la, la pubilla, en quatre aigües s'ha revingut com una flor!

—Ets ruc!

Ho diu ara, perquè no es va determinar a dir-ho al propietari dels ulls murrís i la veu burleta.

—En qui parles? —l'Elvira l'esguarda des del seu llit bessó.

—En ningú! Estava somiant!

—Jo ja fa més d'una hora que estic desperta. Sempre em desperto a punta de dia, jo.

—Jo, si pogués, me passaria el matí al llit! S'hi està tan bé! —s'estira, voluptuosa.

—Demà podrem dormir una mica més!

—I anar al cine! Saps quina pel·lícula fan?

La Tresina es renta i, un cop eixuta, comença a desfer-se la trena, que li arriba a la cintura. I no se la vol tallar per res del món, digui el que digui la Maria, que assegura que això de la trena és passat de moda, que el que ara s'estila és el cabell curt, a la garson. Segur que ho diu per enveja perquè la Maria els té pobres com els d'una rata, i això que, des de menuda, els hi anaven tallant sovint per tal que li agafessin cos, però no hi havia hagut res a fer. Es desfà la trena amb complaença, s'aclareix el cabell, i després se l'afina amb la pinta espessa, una passada i una altra, que treguin llustre, i encabat se l'escampa per damunt dels múscles, com una mantellina de vellut, mentre es va mirant per parts a l'espill de mig pam d'ample per un de llarg de damunt l'aigüera, en ofici de lavabo. És així com se'l deixaria anar per al seu amor, i només per a ell. I l'enamorat galant hi enfonsaria la cara i n'aspiraria l'olor d'aigua d'espígol amb què se'ls perfuma.

La Tresina es torna a repartir el cabell en tres parts que va entrellaçant l'una amb l'altra fins a refer la seva preciosa trena. Un cop lligada, se la fa venir al davant, per sobre del pit. I somriu, esvanida, a la claror argentada de l'espill.

La Maria s'ha despertat tard. Està de vacances i ho aprofita. Només fa dos cursos que estudia magisteri, i li agrada molt. Però això de ser a casa i fer mandra, encara li agrada més. Encara que, si hi ha guerra com pronostica el pare, potser no hi podrà tornar, a Tarragona, en acabar l'estiu. Ha conegut amigues noves, allà, noies que aspiren a alguna cosa més que trobar marit i casar-se, encara que, quedar-se soltera tampoc no li fa cap gràcia. Ella, com la Carme, la Tresina i la Lluïsa somia trobar el seu gran amor. Només que elles es conformen que sigui guapo i ben plantat i ella el voldria també instruït,

com el seu pare. Un home que llegeixi, i que escrigui. Un poeta, potser. La poesia li agrada, sobretot autors com Salvat-Papasseit, el poema "Carme" del qual s'ha après de cor i li recita a la seva amiga tot i que troba que és d'ella, que és morena, de qui parla el poeta i no de la Carme, que és rossenca i una mica fada, per al seu gust. Ella mateixa ha provat d'escriure'n, de poemes, però no se'n surt. I és que això de la rima i les síl·labes comptades és una murga. Ella vol ser lliure. Tant per escriure com per viure. Lliure com el vent!

Ho decideix. Farà un diari i explicarà les vivències d'aquell estiu, un estiu en un poble rural, una mica ensopit, però amb un rerefons de conflicte polític que li doni color i emoció. Encara que, com diu la Lluïsa, a Gandesa, no hi passa mai res!

Busca una llibreta i un llapis i li fa punta fins a tenir-la ben fina. Després escriu el títol en majúscules:

El meu diari, per Maria Vallcrú

Avui, 18 de juliol, fa un dia preciós. Des del balcó se senten els crits dels ocells i es veuen les passades esbojarrades de les falzies, que volen rere els mosquits.

No li agrada, això dels mosquits, que troba poc romàntic. Busca una goma i ho esborra fins a es veuen.

...les passades, juganeres de les orenetes, traçant cercles dins la volta blavíssima del cel d'estiu.

—Pare! —demana cridant—, juganeres és amb o, o és amb u?

Memory, Ben Thomas

De vegades, no sé com, torno al barri on vaig néixer i on em van criar, a l'altra part del continent, a l'altra part de la vida, a la riba de l'Oceà Pacífic, en un suburbi de la ciutat de Sant Francisco. És un barri tranquil, de botiguers i petits artesans, molts d'ells jueus, com ho era el meu avi, que va arribar a Amèrica fugint dels pogroms del seu país. Només arribar, va canviar-se el cognom, Tomaszewski, massa difícil d'escriure o de pronunciar per als habitants d'aquest país, per Thomas, que li semblava més en consonància amb la seva nova nacionalitat, cognom que jo vaig heretar, juntament amb els seus ulls blaus i un nas una mica prominent, que ell considerava símbol d'intel·ligència i d'identitat. El que no vaig heretar és la seva passió pel

treball, que el feia aixecar-se a punta de dia per obrir la rellotgeria i plegar al cul de la nit, amb breus intervals per alimentar-se, dormir i, tenint en compte l'ampli esplet de fills, procrear. Gairebé sempre anava amb la ullera d'augment enganxada a l'ull —quan jo era petit creia que formava part indissoluble de la seva persona—, desmuntant, remenant i tornant a muntar la maquinària dels rellotges que li duïen a reparar: tot aquell munt de rodetes, cargolets i espirals. S'havia casat amb una noia del barri, filla d'un fotògraf de casaments, circumcisions, desfilades i altres esdeveniments familiars i socials dignes de ser conservats per a la memòria de generacions futures, que sabia portar el marit, la casa, els embarassos, els fills, la botiga i els clients amb un humor una mica càustic i una paciència digna de Job.

El meu pare, en ser el més gran dels germans, va heretar negoci i ofici, que desenvolupava amb aplicació i molta, moltíssima, conformitat. Em consta que, de molt jove, va intentar escapar al jou que li estava destinat: tenia certes inclinacions artístiques que no he sabut mai en què es concretaven. El vell rellotger i la seva diligent consort van detectar a temps aquella via d'aigua per on se'ls podia escapar la saba del negoci, i es van afanyar a parlar amb la senyora Mariam, la matrimonièra, per tal que busqués la noia adequada per estacar-lo al banc dels galiots.

La senyora Mariam, que coneixia tota la comunitat jueva de la ciutat, i tenia un nas finíssim per conjuminar parelles, va decidir que la noia idònia per Samuel era Sara, una moreneta amb uns ulls tan verds i lluents com una bassa d'aigua tocada de lluna (segons una romàntica descripció del pare). I va fer que els joves es coneguessin sense que cap dels dos imaginés quina una se'n tramava, si no, no s'hi haurien avingut. Perquè, per tal que un parany funcioni, cal que resti molt ben dissimulat.

Es van conèixer al casament d'un cosí segon o tercer del pare —nebot de l'àvia—, de qui ell no havia sentit parlar mai, però que era imprescindible que acompanyés en aquell faust esdeveniment en representació de la família ja que, no anar-hi, hauria constituït el pitjor dels afronts. Per una estudiada casualitat, es va trobar formant parella amb Sara, que era molt amiga de la núvia.

Ja he dit que la senyora Mariam tenia bon nas. Sam i Sara semblaven fets l'un per a l'altre i cap dels dos estava disposat a portar-li la contrària al seu destí. Va ser un festeig breu, i un

casament tan lluit i romàntic com Sara havia somiat, i que va pagar el rellotger sense cap mena de recança. Ara, amb pis, dona i obligacions d'adult, Sam va oblidar el seu desig artístic, fos el que fos, i es va junyir al jou. Va treballar molt, tant com el seu pare o més, i la botiga va continuar prosperant, però així com al vell Benjamí la feina no només l'omplia, sinó que l'apassionava, el meu pare sempre va tenir un punt d'indecisió, de melangia, que, com un nuvolet d'estiu en un cel serè, enterbolia a voltes els seus ulls blaus: era la frustració per alguna cosa que ja mai no podria abastar. La mare, que n'era molt conscient, quan el veia capficat, maldava per distreure'l. I proposava anades al teatre, sortides de cap de setmana, o fins i tot algun viatge pels Estats Units, que segons deia ella, no te'ls acabaves mai.

Jo vaig ser l'hereu de Samuel i Sara. L'avi, quan em va veure als braços de la llevadora, la primera cosa que va dir, va ser:

—Té ulls de rellotger! —que volia dir que el meu camí ja estava marcat. Però el pare no ho tenia tan clar.

—Ben té els ulls de la seva mare. I el món al seu abast! —va objectar.

—Ningú no pot saber de quin color tenen els ulls, els nens acabats de néixer. Ni quin serà el seu destí! —va voler conciliar la Sara.

—Ser rellotger és un destí tan bo com qualsevol altre, si no més. Qui va dir allò que Déu era el Rellotger Universal? —hi va tornar l'avi. Per ell quedava clar, doncs, que el meu futur ja estava marcat per les busques dels seus rellotges. I això m'ho va fer avinent durant tota la meva infantesa.

—Altre cop, des del principi si els plau! —mestre Casals dóna el senyal i l'orquestra inicia els acords de la Novena Simfonia, de Beethoven. La Pepeta no gosa ni respirar, pendent del moment en què l'Orfeó Gracienc hagi d'entrar a cantar. Són en ple assaig general, al Palau de la Música. Un lloc màgic amb un director màgic. Un moment irrepetible en la vida de la jove cantaire. Mira cap a la part dels tenors, atreta per un esguard fosc que la busca. I somriu tímida, responent a aquell somriure que l'encoratja. Després torna a posar els ulls sobre la partitura, seriosa.

És llavors que hi ha un moviment inusual, i el director atura l'orquestra. Algú ha entrat i li està donant una notícia

que sembla haver-lo pertorbat molt. Una notícia que va corrent de filera en filera dels músics fins a arribar a les rengles dels cantaires:

—Hi ha hagut una insurrecció militar a l'Àfrica!

—L'assaig s'ha acabat —diu Pau Casals—. Demà no podrà haver-hi concert.

Abans, però, d'acomiarar orquestra i cor, els demana que interpretin la darrera part de la Novena, el Cant de l'Alegria. Ho fan molt emocionats, sobretot la Pepeta que no pot contenir les llàgrimes.

Quan surten al carrer, l'espera l'Agustí.

—Ja no hi haurà concert demà —li repeteix.

—No —respon ella.

—I si només fos el concert, rai!

—Si només fos el concert, rai —repeteix, desesmada.

—Vols que t'acomanyi a casa? No crec que sigui prudent anar sola pel carrer, una noia, en un dia així.

—Potser no, vull dir que potser sí —s'embarbussa. És la primera vegada que el xicot li demana d'acompanyar-la, tot i les mirades i els mitjos somriures que li acostuma a dedicar, quan assagen—. De fet visc prop d'aquí.

—Ja ho sé, que vius a Sant Pere Més Baix, els teus pares hi tenen una fleca —diu el noi. I l'agafa del bracet, amb decisió. La Pepeta no protesta. En temps especials, s'adiuen actituds excepcionals, pensa.

—Cigrons i arròs i truita de carbassó, altre cop? —es queixa la Lluïsa.

—Sempre en tinguesses i mai no te'n faltés! —assegura sa mare, la Josepa.

—I per què me n'haurien de faltar?

—Ton iaio diu que hi haurà guerra, que els militars estan inquietats. I si hi ha guerra...

—Mon iaio només veu malastrugances pertot arreu—. La Lluïsa es menja els cigrons, sense convicció. Per la finestra oberta es veu un cel blau i brillant, com un retall de vànova de dia del Corpus.

—En un dia així, qui pensa en guerres?

—Jo hi penso! Tots hi hauríem de pensar! O mos agafaran en los pixats al ventre, com quan els carlins! —el iaio Ramon acaba d'entrar brandant el gaiato.

—Naltres no hi podem fer res! —diu la nora.

—I tant que podem! Per començar caldria que entaforéssim tot el que tenim al forat de davall l'escala i, encabat, tapiar-lo, com vam fer llavons. Roba bona, coberts, i les joies!—diu ell.

—Les joies! Per les quatre cosetes que tenim! —riu la Lluïsa.

—Riu-te'n, riu-te'n, beneita, que ja t'ho diran de misses, però amaguem-ho tot. Que jo ja sé com van, estes coses!

—Jo, per qui passo ànsia és per l'Àngel, que me l'agafarien en l'edat! —se senya la Josepa.

—Si ve una guerra, tots haurem begut oli! —rebla el vell.

—Qui era aquell manso? —Pepet, el forner, és un home petit i rodó, que com tots els homes petits tendeix a compensar amb cops de mal geni la manca d'alçada. La dona, la Josefina, molt més alta i viva que ell, fa veure que sí, que li té molt de respecte, però el deixa cridar i després fa la seva. Tot el barri ho sap, qui porta el pantalons a la fleca. Viuen a la rebotiga, però tenen les portes de la botiga sempre entreobertes perquè hi passi una mica d'aire —i de passada per si una clienta ha fet curt de pa, i no és cas de perdre una venda, ni que sigui fora d'hores.

—Era un dels xicots que canta a la coral. M'ha acompanyat perquè diuen que hi ha hagut una insurrecció militar.

—Sempre se'n parla, de militars i insurreccions. Segur que no arribarà la sang al riu!

—El mestre Pau Casals ha aturat l'assaig i ha dit que no hi haurà concert demà. Que això és seriós.

—Si ho diu ell, ho haurem de creure!

—Voleu dir que hi haurà guerra? —s'esvera la Josefina.

—Segur que sí!

—Mare de Déu Santíssima! —se senya la dona.

—No cal esverar-se. Nosaltres no ens posem amb ningú i ningú no es posarà amb nosaltres —vol tranquil·litzar-la i tranquil·litzar-se el Pepet.

—Si hi ha guerra, tots patirem. El negoci no en vol, de soroll —mira de reüll els seus pans, estibats a les lleixes de darrere el taulell, daurats i flairosos.

—Però tothom ha de menjar pa! Tant si hi ha guerra com si no —hi torna ell.

La Pepeta no els escolta. Encara es nota al braç la pressió de la mà de l'Agustí, aconduint-la pel carrer. Semblava tan fort i decidit. I li ha demanat de veure's, a la tarda.

—Veuré si me'n puc escapar! —pensa.

Ha dit als pares que anava a veure la seva amiga, la Rita, amb qui va a aprendre puntes de coixí al Casal, dues tardes per setmana.

—No és dia d'anar pels carrers! No sabem què pot passar! En tot cas que t'acompanyi el Jordi —diu el forner. Aquest alça el cap del llibre que està llegint i fa cara de contrarietat.

—I què ha de passar? Tot està tranquil! —el contradia la dona, que només hi veu pels ulls de la filla.

—I només és aquí a la cantonada! —assegura la Pepeta.

—Però torna de seguida! —claudica el Pepet.

—Tornaré ans no es faci fosc! —diu mentre creua la fleca i surt al carrer. No hi troba res d'estrany i camina decidida cap a la Plaça de l'Àngel.

Quan arriba, l'Agustí ja és allà, fumant. És un xicot molt alt, de fet li treu tot el cap, de cabells castanys molt llisos, cara un pèl allargada i ulls foscos i riallers, que du un bigotet retallat com és moda. La Pepeta el troba molt ben plantat, i només de pensar-ho se sufoca.

—No sabia que fumessis, em pensava que era dolent per a la veu! —diu per dissimular. Però li agrada que fumi, li sembla que li dóna caràcter.

—I no fumava. Però ara em sembla que ja és hora que comenci.

—Per què?

—Perquè qualsevol dia em poden cridar per anar al front, i adéu viola! —diu volent aparentar una seriositat que els ulls traeixen.

—No ho diguis això! —el renya la Pepeta. Ell l'ha agafada amb naturalitat pel braç i la condueix Via Laietana avall.

—No anem gaire lluny. Els pares patirien! —li demana. Ell no respon però afluixa la marxa. Ara caminen desesmatats en direcció a la catedral sense parlar, a to amb el silenci opressiu dels carrers. Després tallen per diversos carrers estrets i buits

i fan cap a la Rambla. Aquí s'hi mou força gent, i no massa calmada. Se senten crits de diverses menes, la majoria a favor de la República i en contra dels feixistes revoltats. La Pepeta agafa una mica de por.

—Val més que tornem.

Quan són a la cantonada de Sant Pere més Baix s'aturen. Gairebé no han parlat i, ara, les paraules retingudes es desborden com un torrent en temps de pluja. Ell explica que si hi ha una guerra com sembla, no es podrà presentar voluntari perquè sa mare es moriria de pena. Això és l'inconvenient de ser fill únic. Ella li explica que encara que no sigui filla única, és com si ho fos perquè els pares són molt patidors i la controlen molt, massa. La feina que va tenir a convèncer-los que la deixessin anar a cantar a l'Orfeó, que li havien dit que demanaven reforços. I als pares els semblava que sortir sola de casa era una temeritat. I de malalties, no en parléssim. Un esternut seu o del Jordi els feia tornar bojós. La de remeis absurds que s'havien hagut d'empassar tots dos germans! L'Agustí hi està d'acord, que són absurds, els remeis, i se'ls expliquen, i ploreu, de tant riure.

—Nosaltres en tindrem molts, de fills. Cinc o sis —assegura el xicot, tot d'una.

—Apa! —riu ella.

—Dos nois i tres noies. O quatre noies. De noies tan boniques com tu no n'hi ha mai prou al món! Saps que tens els ulls tan blaus com els dels angelets dels retaules barrocs? I aquests cabells tan rossos i arrissats, són naturals veritat?

—I tant! L'àvia Pepa també els hi tenia, de jove. Deien que era la noia més bonica del barri!

—Tu ets la noia més bonica de qualsevol barri! Quan som al cor, cada cop que et miro, se'm fonen els ploms! I això em passa des del primer dia que vas vindre!

—Però mai no m'havies dit res!

—És que sóc tímid!

—Apa! No m'ho crec!

—Sí que ho sóc, i si no fos perquè avui ha estat un dia tan especial, mai no hagués gosat parlar-te. Em semblaves tan fora del meu abast com els angelets aquells dels retaules que et deia.

—I ara, encara t'ho semblo?

—Ara tot em sembla possible. Em penso que et faré un petó!

—No me'l faràs! —però no sembla pas un advertiment sinó un repte. Per a la Pepeta aquell també és un dia especial en què tot és possible. Ell l'agafa per la cintura i es decanta cap a ella, que alça la cara per oferir els llavis, com ho havia vist fer a les artistes de les pel·lícules del cinema. Però el petó, fet amb els llavis premuts, no li fa l'efecte meravellós que n'espera. Ell hi torna, ara amb la boca badada, i burxa amb la llengua, buscant-li la seva, cosa que li produeix una sensació estranya, mig de fàstic, mig de plaer. Quan l'Agustí l'amolla, arrenca a córrer cap a la fleca vermella de vergonya fins a la rel dels cabells.

—Fas cara d'amagar-ne alguna —diu el Jordi, que li agrada burxar-la.

—Jo? —intenta dissimular. Però la cara li bull.

L'Agustí, quan deixa la Pepeta, torna cap a la Rambla. S'adona que se'n prepara una de grossa i no se la vol perdre per res del món. Continua havent-hi grupets de gent que crida i gesticula, però no en treu l'aigua clara. Enfila carrer endavant, cap a la plaça de Catalunya, on pensa agafar el tramvia que puja Passeig de Gràcia amunt per tornar a casa. A la parada, troba el Pere Vallespí, un company de taller, pèl roig i pigat, que fa el mateix trajecte.

—Se n'està coent una de grossa! —constata.

—Tu amb qui estàs? —demana l'Agustí.

—Amb qui he d'estar? Amb els nostres, que a més de ser els de casa, són els que tenen la raó.

Agustí és a punt de demanar-li qui eren aquells nostres, però es mossega la llengua. L'altre s'adona de la seva vacil·lació:

—És clar que ben mirat, els nostres haurien de ser els que ens donen pa —riu. L'Agustí esbossa un somriure d'assenyament—. I en aquest moment són els de missa!

L'Agustí pensa en el retaule barroc que estant restaurant a la capella de Sant Antoni. De fet, li agrada el seu ofici, més a prop de la brotxa fina que de la brotxa grossa. En el fons, sempre ha tingut la secreta esperança de poder guanyar-se la vida com a artista pintor de paisatges i de retrats. No li diu mestre Nicolau que hi té força traça?

La idea del retrat li du al pensament la imatge de la Pepeta, que troba preciosa. Ella seria la seva musa i la seva model. Se la imagina despullada i es ruboritza. El petó d'aquella tarda encara li crema als llavis.

Arriba el tramvia, un imperial. De seguida s'adona que no hi ha cap dona, cosa que comenta amb el Pere.

—Les dones ja se sap, quan oloren el perill corren a amagar-se com les llebres a dins dels caus.

Gronxat pel trontolleig del tramvia, torna a pensar en la Pepeta, i com n'ha estat de valenta, d'acudir a la cita. I pensar que si no fos pel que està passant mai no hauria tingut el coratge de declarar-se-li! Perquè se li ha declarat, oi? O no?

—I tu què en penses? —el Pere està esperant la seva resposta fitant-lo amb aquells ulls tan clars que semblen d'aigua bruta. Ara s'adona que no ha escoltat res del que l'altre li deia, absort en els seus pensaments.

—Que tens raó! —s'escapoleix.

—I tant que en tinc. Sigui com sigui tots ens hem d'esforçar per salvar la República, mal que li pesi a mossèn Joan!

—Mossèn Joan? —mossèn Joan és el capellà de Sant Antoni, on ara treballen.

—Sí. L'altre dia em deia que, en aquest país, convindria una altra dictadura militar, com la de Primo de Rivera, que va acabar amb tots els lladres i gent de mal viure, i els va enviar a Àfrica, a treballs forçats!

—És una manera de parlar. Mossèn Joan no crec que vulgui cap dictadura! En tot cas, una mica d'ordre, com tothom!

—Fia-te'n, de mossèn Joan!

Memory, B. T.

Era el camí que uns altres havien escollit per tal que jo el seguís sense desviar-me'n ni un centímetre. Un camí que marcaven tots els rellotges del taller de l'avi i del pare tocant a l'unison. Així, ja molt jovenet, quan sortia de l'escola, em feien anar a la rebotiga i m'introduïen en els misteris de les rodetes i els engranatges, de la corda i les busques. I em donaven rellotge grossos i vells per tal que em familiaritzés amb el seu funcionament. El dia que vaig aconseguir desmuntar-ne un i tornar-lo a muntar —fent que, a més, funcionés— l'avi em va regalar

el seu millor rellotge personal, el que duia sempre entaforat al butxacó de la seva armilla, al mateix temps que em deia amb una gran prosopopeia —com un rei que vesteix el seu súbdit com a noble cavaller:

—Ara ja ets un rellotger de bo de bo! Fes honor al teu ofici!

Vaig arribar a casa content com un gínjol, ja que els meus tres germans petits adoraven aquell rellotge, que li feien ensenyar sovint a l'avi, i que aquest els mostrava com un gran tresor, i alhora els posava l'esfera davant l'orella per tal que poguessin sentir el seu batec compassat. Ara era jo que els el mostrava, suscitant la seva enveja i la seva admiració. Però com que jo era més generós que el meu avi, també els el vaig deixar agafar, i mostrar-lo a altres marrecs del carrer, que l'escoltaven per torns, embadalits. Fins que la mare se'n va adonar, esgarrifada, i ens el va agafar.

—Vosaltres sabeu el que val aquest rellotge? És d'or! I a més un record de família! No una joguina, que pugui anar de mà en mà! —així que el va entaforar al seu armari i em va dir que només me'l tornaria quan tingués l'edat de valorar-lo com calia.

La Tresina va a la font de dalt a omplir el cànter d'aigua, que duu repenjat al maluc. Té unes anques fines, la Tresina, i camina fent una mica de vaivé, cosa que excita la fadrinalla. Se sap bonica, i remena amb gràcia el cap per tal que la punta de la trena li balli una mica ran de cintura. Li agrada anar a la font perquè s'hi troba amb alguna coneguda, i fan petar la xerrada, i se'n fumen del món i de la bolla. Li agrada sobretot en aquella hora del tardet, quan els homes arriben del defora i porten els animals a abeurar, fent els seus xiulets característics. La Carme i la Lluïsa no hi van mai a la font, perquè se'n tenen a menys. La Maria sí que hi venia, abans, però només duia el canteret de beure, per fer bonic, però ara, des que estudia de mestra, tampoc no s'hi acosta.

Avui els homes que abeuren els animals no s'hi fixen gaire, en ella. Hi ha mala maror, al poble, des del sis d'octubre, quan van suspendre l'Estatut, i en van ficar una quantitat a la presó. Gent d'esquerra, els uns més radicals que els altres, però tots prou significats. El poble està molt dividit, entre dretes i esquerres, i els cervells tan escalfats com una olla a punt d'arrencar el bull. Aquella espurna que han encès els militars

a Àfrica pot ser el punt de foc que hi falta, per la bullida, i això du tothom sorrut i encaboriat.

Qui s'hi fixa és la vella Fabiana, que té la llengua més llarga del poble.

—Te l'hauries de tallar, la trena, xiqueta. Segur que et fa mal de cap!

—No! —diu, i la sacseja, molesta.

—Si encara no te'n fa, te'n farà, mira que et dic. Lo cabell tan llarg, i més tan lligat, constreny lo cervell.

—I vostè que sap? —se li escapa.

—Ets molt descarada, massa. Com totes les de Pasqualó! Massa ronya per rascar! —renega la dona. Ha aconseguit espatllar tota l'alegria de la Tresina.

—Iaia, què té contra naltres la tia Fabiana.

—No res, no hi té!

—Diu que tenim massa ronya per rascar!

—Naltres? Ella sí que s'hauria de rentar la boca en sal-fumant i encara no faria net! Que hi ha dones que són pitjors que escurçons, i per això més de trenta hòmens de Gandesa van ser detinguts i els van tancar en un barco, al port de Tarragona. I mossèn Manyà, ja me'l tens predicant a la Font-Calda, el dia de la Mare de Déu, pau i concòrdia, que tots eren germans i fills d'una mateixa mare, però ja pots xiular, si l'ase no vol beure!

—Per què els van ficar a la presó?

—Coses de dretes i esquerres, d'amos i senyors i mossos i jornalers. I altres que venien de lluny, de quan els carlistes i els liberals, i encara cuegen. Misèries.

—M'agradaria que m'ho expliqués.

—Guardo-se'n prou! —talla l'Antònia, la mare de la Tresina—. No vull que me li unflò el cap parlant de política o de romanços antics! La política tot ho emmerda!

—Amagar el cap davall l'ala, tampoc no...—remuga la vella, però calla perquè la nora la fulmina amb la mirada.

Memory, B. T.

Semblava que res ni ningú no em podria deslliurar del meu destí, el destí que l'avi, amb el vistiplau del pare, havia traçat per